

338. Перабудуйце і запішыце сказы такім чынам, каб іменная частка выказніка стала адасобленым азначэннем. Растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку.

У з о р. *Смуга тонкая, сіняватая.* — *Смуга, тонкая, сіняватая, пясціла лясы і лугі.*

1. Вясна была дружная і ранняя.
2. Сёння ранак ціхі, ясны.
3. Возера было глыбокае, вялікае.
4. Гэта дрэва высокае, галінастае.

339. Выканайце тэставыя заданні па тэме «Адасобленыя дапасаваныя і не-дапасаваныя азначэнні».

§ 41. Сказы з адасобленымі прыдаткамі, знакі прыпынку

340. Успомніце, што называецца прыдаткам. Назавіце ў сказах адзіночныя прыдаткі разам з паяснёнымі словамі, звярніце ўвагу на афармленне іх на пісьме.

1. На сінім небе-акіяне павіслі хмаркі-астраўкі (*А. Астрэйка*).
2. Рупны Мінск-гаспадар працай славіцца плённай (*Р. Барадулін*).
3. Лятуць журавы на гару Арарат (*П. Панчанка*).
4. Нішчымны колас-сіраціна ў зацішку лёгенька гайдаўся (*Я. Колас*).

Адасобленыя прыдаткі выражаюцца адзіночнымі назоўнікамі і назоўнікамі з паясняльнымі словамі. Прыдатак, які мае пры сабе паясняльныя словы, з'яўляецца **развітым**: *Бывалі дзеці ў Белавежы, зубрыным царстве на зямлі* (*А. Астрэйка*).

У вусным маўленні адасобленыя прыдаткі аддзяляюцца паўзамі, а на пісьме — коскамі.

Заўсёды а д а с а б л я ю ц ц а развітыя і адзіночныя прыдаткі:

1) якія адносяцца да асабовага займенніка незалежна ад месца ў сказе: *Былы выпускнік школы, ён добра помніў, як узводзіўся яе будынак* (*Я. Брыль*). *Яна, Валя, таксама любіла чытаць кнігі* (*А. Васілевіч*);

2) якія адносяцца да агульнага ці ўласнага назоўніка і стаўцяць пасля яго: *Касцы, ваякі мірнай працы, выходзяць з косамі на пляцы* (*Я. Колас*). *Ганна, маці Лабановіча, была жанчына добрая, працавітая, руплівая* (*Я. Колас*).

З а ў в а г а

1. Перад уласным і агульным назоўнікам прыдатак *а д а с а б л я е ц ц а*, калі ён мае дадатковае акалічнаснае значэнне ўступкі або прычыны: *Вядомы майстар, Васіль Макаравіч застаўся сціплым чалавекам* (В. Хомчанка). — *Васіль Макаравіч застаўся сціплым чалавекам, хоць і быў вядомы майстар*.

2. Прыдатак *а д а с а б л я е ц ц а*, калі ён звязваецца з па-яснёным назоўнікам словамі *па прозвішчы (мянушцы, клічцы і інш.)*: *Міхась, па мянушцы Барадаты, сядзеў на лаўцы свайго дзеда* (Г. Далідовіч).

341. Прачытайце сказы. Назавіце прыдаткі, растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку.

1. Уладзімір Мулявін, выхадзец з Расіі, здзейсніў для беларускай культуры тое, што Уладзімір Караткевіч — для беларускай літаратуры, Вальтэр Скот — для англійскай, Дзюма — для французскай, Генрых Сянкевіч — для польскай (*П. Васючэнка*). 2. Ад дрэва да дрэва ідзе пехатой кастрычнік, мастак адмысловы, і фарбай бурштынавай і залатой распісвае^с кроны дубровы (*А. Мінкін*). 3. Яны ўдваіх, сыноч і маці, з двара ідуць у бок ракі (*Я. Колас*). 4. Ці ж яму, гарэзе, усядзець на месцы? (*Я. Брыль*). 5. На возеры ў лодцы сядзеў каваль, па мянушцы^ф Мамай (*Я. Колас*).

Прыдатак можа звязвацца з назоўнікам ці займеннікам, да якога адносіцца, злучнікамі *як, ці, або*.

А д а с а б л я ю ц ц а прыдаткі:

1) са злучнікамі *як*, калі яны маюць дадатковае адценне прычыны: *Сцяпана, як смелага салдата, часта пасылалі ў разведку* (М. Паслядовіч). Параўн.: *Сцяпана часта пасылалі ў разведку, бо ён быў смелы салдат*.

З а ў в а г а. Калі злучнік *як* мае значэнне ‘ў якасці’, то прыдатак коскамі не выдзяляецца: *У наш час шырока выкарыстоўваецца камень як будаўнічы матэрыял* (Газета «Звязда»). — Камень — гэта і ёсць будаўнічы матэрыял;

2) са злучнікамі *ці, або*, калі прыдатак мае ўдакладняльнае значэнне: *Чорны бусел, ці інакш бацян, любіць глуш і векавыя нетры* (В. Гардзей).

На пісьме адасобленыя прыдаткі могуць выдзяляцца працяжнікамі, калі ім надаецца асаблівае значэнне і пры вымаўленні яны аддзяляюцца ад паяснёнага слова больш доўгай паўзай: *Светлыя хмаркі — дзеткі прастору — ціха па небе плывуць* (Я. Колас). *Дадому з зімоўкі далёкай ляцяць нашы госці — шпакі* (М. Хведаровіч).

342. Спішыце сказы, устаўце прапушчаныя літары, пастаўце, дзе трэба, знакі прыпынку. Абгрунтуйце неабходнасць іх пастаноўкі. Падкрэсліце прыдаткі хвалістай лініяй.

1. Над садам знічка падае маленькая гарэзніца і наша сэрца радуе: што загадалі — здзейсніцца!.. (У. Мазго). 2. Я думаю, што ўсе мы людзі беларускай^с з..млі не казалі яшчэ таго слова ўдзячнасці такім волатам айчы..ай літаратуры, як Пімен Панчанка, Максім Танк, Васіль Быкаў, Янка Брыль, якога яны заслугоўваюць (*Газета «ЛіМ»*). 3. Васька Жукаў чатырнаццацігадовы хлопчык аддадзены^с тры мес..цы таму ў рамеснае* абутковае вучылішча, вярнуўшыся з работы, сеў за стол і пачаў пісаць пісьмо маці (*Я. Майр*). 4. Усё сваё жыццё жаўна ці чорны дзяцел праводзіць на ствалах дрэў і ў дупле (*В. Вольскі*). 5. Міхал з Антосем як старыя займалі месцы канцавыя (*Я. Колас*). 6. Як правінцыяла ён пракаціў мяне са сталічным фасонам і на фаэтоне* — ад вакзала да гасцініцы «Бельгія» (*Я. Скрыган*).

343. Спішыце, устаўляючы замест кропак прыдаткі і дапасуючы іх да паяснёных слоў. Пастаўце, дзе трэба, знакі прыпынку. Прыдаткі падкрэсліце.

1. У Мінску пастаўлены помнік Якубу Коласу 2. На радзіўся Янка Купала ў Вязынцы 3. У Маскве на Алеі^а зорак закладзена зорка ў гонар Уладзіміра Мулявіна 4. Творы Васіля Быкава ... выдаюцца на многіх мовах свету. 5. Частка асабістага архіва Яфіма Фёдаравіча Карскага ... сёння захоўваецца

ў Нацыянальнай^а бібліятэцы Беларусі. 6. Старажытны горад Гомель стаіць на рацэ ... , а яго сучасны герб ... быў зацверджаны ў 1997 годзе.

Д л я д а в е д к і: таленавіты класік беларускай літаратуры; невялікая беларуская вёска; кампазітар, заснавальнік і мастацкі кіраўнік беларускага вакальна-інструментальнага ансамбля «Песняры»; народны пісьменнік Беларусі, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны; першы беларускі акадэмік, філолаг-славіст, заснавальнік беларускага мовазнаўства, этнограф, фалькларыст; Сож, выява жоўтай рысі ў блакітным полі.

344. Прачытайце ўзор даверанасці, знайдзіце прыдаткі, растлумачце паста-ноўку знакаў прыпынку.

Даверанасць

Я, Кравец Алеся Барысаўна (пашпартныя даныя), давяраю Дубко Івану Іванавічу (пашпартныя даныя) атрымаць у пашто-вым аддзяленні № 134 г. Мінска адрасаваную мне бандэроль (па-ведамленне № 5).

Даверанасць сапраўдная да 18 сакавіка 2020 г.

15 сакавіка 2020 г.

А. Б. Кравец

Подпіс А. Б. Кравец сведчу:

Дырэктар дзяржаўнай установы адукацыі «Сярэдняя школа № 4 г. Мінска»

П. А. Некрашэвіч

- Запомніце форму напісання даверанасці і напішыце свой варыянт.

345. Вызначце, у якіх выпадках прыдатак са злучнікам **як** мае значэнне прычыны і выдзяляецца коскамі (у гэтым выпадку злучнік можна апусціць). Чым можна замяніць злучнік **як** у тым выпадку, калі спалучэнне з ім не адасабляецца?

1. Мой брат як лепшы фізік у класе будзе ўдзельнічаць у раённай алімпіядзе. 2. Мой брат вядомы як лепшы фізік сёмага класа.

3. Яго залічылі ў брыгаду як слесара-наладчыка. 4. Як вайсковец ён разумеў, што так рабіць нельга. 5. Алену Іванаўну як выдатную настаўніцу і педагога вельмі паважаюць бацькі і вучні школы.

● Запішыце 3 сказы, падкрэсліваючы прыдаткі са злучнікам **як** і выдзяляючы іх, дзе трэба, коскамі.

Адасобленыя прыдаткі падкрэсліваюць прымету, вылучаюць яе на першы план. Параўн.:

— *Саханюк, тутэйшы педагог. Будзьце ласкавы, зніміце паліто, сядайце* (Я. Колас).

Тутэйшы педагог Саханюк.
Будзьце ласкавы, зніміце паліто, сядайце.

На сходзе выступіў Мікалай Фёдаравіч, малады інжынер.

На сходзе выступіў малады інжынер Мікалай Фёдаравіч.

Асабліва экспрэсіўнымі з’яўляюцца адасобленыя прыдаткі, што адносяцца да асабовых займеннікаў: *Сын лесніка, я сам з маленства любіў паліць касцёр, пасядзець ля вогнішча* (І. Шамякін). *І вось перад ім стала яна, Марына* (К. Чорны).

У творах мастацкай літаратуры шырока ўжываюцца развітыя прыдаткі з мэтай характарыстыкі персанажаў, апісання мясцовасці, пейзажу: *Вобраз мамы, добрай, ненагляднай мамы, не адступаўся ад Юркі* (Я. Колас). *Гудуць вячэрняю парой дубы — старыя бандурысты** (М. Танк).

346. Прачытайце тэкст. Выпішыце сказы з адасобленымі прыдаткамі. Растлумачце іх значэнні і пастаноўку знакаў прыпынку.

Суботнім майскім ранкам мы, вучні пачатковых класаў, адправіліся ў чарговае падарожжа па родным краі. Сёння нас чакала экскурсійная паездка ў аграгарадок Залессе з мэтай наведвання музея-сядзібы Міхала Клеафаса Агінскага, таленавітага кампазітара і дзяржаўнага дзеяча пачатку XIX стагоддзя, аўтара вядомага паланэзу «Развітанне з Радзімай». Наша знаёмства з «Паўночнымі Афінамі», культурным цэнтрам, дзе пастаянна праводзіліся мастацкія выстаўкі, балі, літаратурныя чытанні і музычныя

вечары, пачалося са старадаўняй ліпавай алеі, якая раней служыла пад'язной дарогай. Сустрэлі нас дрэвы, якія пражылі свой век з глыбокай годнасцю. У канцы алеі мы заўважылі памятны камень роду Агінскіх, а таксама каплічку, якая ў тыя часы была сямейнай. Непаўторныя пейзажы прымусілі нас прагуляцца па парку. Асабліва мы залюбаваліся возерам з векавымі вербамі, астраўкамі і мосцікамі. І вось у назначаны час адпраўляемся ў прыгожы сядзібны дом з калонамі. На парозе нас гасцінна сустракае экскурсавод, апранутая як старэйшая дачка Агінскага Амелія. Яна ў цікавай і даступнай форме на роднай мове знаёміць нас з жыццём і дзейнасцю кампазітара і яго сям'і. Потым яе па чарзе змяняюць Іда, малодшая сястра, Ірэніш^а, брат, і нават асабісты сакратар Агінскага. Дзякуючы арыгінальна пабудаванай экскурсіі мы адчулі атмасферу таго часу, як быццам перанесліся ў XIX стагоддзе. Экспазіцыя музея-сядзібы, якая прадстаўлена 13 заламі, вельмі ўразіла нас. Зала для музыцыравання з музычнымі інструментамі і пюпітрам^п, вялікая і малая гасцёўні з камінамі і мноствам партрэтаў, кабінет, бильярдная, кафейня, аранжарэя з вялікай колькасцю экзатычных раслін, велізарны ўнутраны двор, альтанка Амеліі. Пасля наведвання сядзібы мы адправіліся да невялікай рачулки, дзе адшукалі памятныя камяні, пакінутыя тут з тых далёкіх часоў. Адзін з іх прысвечаны Тадэвушу Касцюшку, другі — Жану Ралею, настаўніку Агінскага. Напрыканцы кожны з нас загадаў жаданне ля самага старога дрэва ў парку.

Такім чынам, экскурсія ў «Паўночныя Афіны» аказалася змястоўнай і атмасфернай. А прыгожыя фотаздымкі будучь нам успамінам аб гэтым цудоўным месцы (М. Жук).

- З якой мэтай у гэтым тэксце выкарыстоўваюцца прыдаткі?
- Запішыце лікі словамі ў адпаведнай форме.

@ Чаму сядзіба Міхала Клеафаса Агінскага была названа «Паўночнымі Афінамі»?

- Якое жаданне загадалі б вы ля самага старога дрэва ў «Паўночных Афінах»?

347. Выканайце тэставыя заданні па тэме «Сказы з адасобленымі прыдаткамі».